

ՄԵԼԻՆԵ ԳԻԼԱՎՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ

Բան. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Էլիասցե՝ meline.gilavyan@mail.ru

**ՆՈՐԱԳՈՒՑՆ ՇՐՋԱՆԻ (1960-1980-ԱԿԱՆ ԹԹ.) ՄԱՆԿԱՊԻԱՏԱՆԵԿԱՆ
ԱՐՁԱԿԻ ԱՌԱՋԸՆԹԱՑԻ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ՕՐԻՆԱԶԱԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Ամփոփում

Գրական-գեղարվեստական զարգացումները մեծապես պայմանավորված են հասարակական-քաղաքական կյանքում տեղի ունեցող փոփոխություններով: Եվ անտարակույս է, որ գրականությունն այն հայելին է, որտեղ անսխալ արտացոլվում են այդ փոփոխությունների հետևանքով դրսևորվող իրողությունները:

Նախկին ԽՍՀՄ հասարակական-քաղաքական կյանքում արմատական բարեփոխումներ տեղի ունեցան անհատի տխրահռչակ պաշտամունքի հաղթահարումից հետո՝ 1959-ի վերջին և 1960-ի սկզբներին, որոնք առաջընթացի բնականոն հուն մղեցին նաև գրական-գեղարվեստական զարգացումները: Աստիճանաբար սկսեցին հաղթահարվել զաղափարախոսական արգելքները, ընդլայնվեցին թեմատիկ ընդգրկումների շրջանակները, մշակվեցին պատմական անցյալի արժևորման նոր հայեցակարգեր: Գրականություն վերադարձավ նախորդ տասնամյակներում այնտեղից հալածված անհատը:

Այս ամենը չէր կարող իր բարերար ազդեցությունը չունենալ նաև մանկապատանեկան գրականության վրա, որը, անտարակույս, ընդհանուր գրականության անբաժանելի մասերից մեկն է:

Եթե նախորդ տասնամյակներում գրական զարգացումներին ուշադրություն էր հատկացվում դրանց քաղաքականացման ընդգծված միտումներով, ապա անհատի պաշտամունքի հաղթահարումից հետո վերաբերմունքն աստիճանաբար սկսեց բարեփոխվել: Մանկապատանեկան գրականության խնդիրները նույնպես սկսեցին լայնորեն քննարկվել: Այսպես՝ ԽՍՀՄ գրողների 3-րդ (1959), 4-րդ (1967) համագումարներում, ՀԳՄ նույն թվականների պլենումներում մշակվեցին մանկապատանեկան գրականության առաջընթացի նոր ծրագրեր, իրականության ու պատմական անցյալի գեղարվեստականացման նոր մոտեցումներ, որոնք ստեղծագործական նոր հնարավորություններ բացեցին գրողների առջև, մղեցին համարձակ որոնումների:

1960-1980-ականների մանկապատանեկան արձակն աչքի է ընկնում ժանրային ու թեմատիկ բազմազանությամբ, առատ հունձքով. այդ

տասնամյակներում լույս տեսան տարիքային տարբեր խմբերի ընթերցողներին հասցեագրված պատմվածքների տասնյակ ժողովածուներ, վիպակներ, որոնց գեղարվեստական համակարգն ամբողջացնելու համար նպատակահարմար ենք համարում դրանք համախմբել թեմատիկ-գաղափարական առանցքների շուրջ, ինչը հնարավորություն կընձեռնի հետևել առաջընթացի ընդհանուր համապատկերին, նաև՝ առանձին հեղինակների ստեղծագործական դինամիկային, բացահայտել նրանց աշխարհընկալման սկզբունքները, մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության վերաբերյալ նրանց մոտեցումները:

Առաջարկում ենք թեմատիկ-գեղարվեստական հետևյալ առանցքները՝

1. Իրականություն արտացոլող ստեղծագործություններ:
2. Պատմական անցյալին ու Մեծ հայրենականին նվիրված ստեղծագործություններ:
3. Արկածային, գիտաֆանտաստիկ ստեղծագործություններ:

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ. պատմվածք, վիպակ, ժանր, հեռավոր ու մոտ անցյալ, անհանգիստ պատանեկություն, երազանքների աշխարհ, ապակե քաղաք, ոսկե կոճակ, իրականն ու առասպելականը, ավանդականն ու նորարարականը:

Ներածություն

1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակը, որն անհատի պաշտամունքի հաղթահարումից հետո մտել էր առաջընթացի նոր հուն, այքի է ընկնում մի շարք յուրահատկություններով:

Ամենակարևոր յուրահատկությունը դեպի ընթերցողն ունեցած կողմնորոշումն է, նրա տարիքային և հոգեբանական զարգացման առանձնահատկություններին, աշխարհընկալման միջոցներին համապատասխան գրելաոճի ընտրությունը, նրանց հետ ոչ թե խորհրդատուի, այլ անկեղծ զրուցակցի դերում հանդես գալը, տարիքային տարբեր խմբերի համար առավել հետաքրքիր թեմաների ընտրությունը՝ ընկերասիրություն, անհոգ մանկություն, անհանգիստ պատանեկություն, երազանքներ, աշխարհը ճանաչելու ձգտումներ, տիեզերական գաղտնիքներին հաղորդակցվելու, ինքնության ու արժանապատվության պահպանում, նաև՝ առաջին սիրո տվայտանքներ և այլն:

Այդ տասնամյակներում գրողները գրականություն բերեցին նոր կերպարներ, որոնք էապես տարբերվում էին նախորդ տասնամյակներ հասակակիցներից իրենց հետաքրքրություններով, իմացությամբ, տեղեկացվածությամբ և այլ հատկանիշներով:

Եթե նախորդ տասնամյակներում հատկապես պատանիների համար գրված ստեղծագործությունները հիմնականում «ուռուռ~» հայրենասիրական ոգով գրված ձոներգեր էին, երջանիկ ներկայի և ավելի երջանիկ ապագայի գովերգություններ, ապա նոր շրջանի գրականության պատանի հերոսը ցանկանում է աշխարհի անցուղարձին ծանոթանալ պատմական հիշողության խորացման, ազգային արմատներին մերձ մնալու ճանապարհով:

Սույն հոդվածի նպատակն ու խնդիրներն են՝

1. Բացահայտել 1960-1980-ականների մանկապատանեկան արձակի առաջընթացի միտումներն ու օրինաչափությունները, բովանդակային, ձևակառուցվածքային յուրահատկությունները:
2. Ցույց տալ տասնամյակների մանկապատանեկան արձակի ճանաչողական ու դաստիարակչական նշանակությունը:

Մեթոդաբանություն

Թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում առաջնորդվել ենք գրական երկի արժևորման մի շարք մեթոդներով՝ քննական, վերլուծական, համեմատական, կենսագրական: Մեծապես օգտվել ենք հայ և արտասահմանյան ճանաչված տեսաբանների ուսումնասիրություններից:

1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակի ընդհանուր համապատկերը

1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակի համապատկերն ամբողջացնում են տարբեր սերունդների մի շարք ճանաչված և 1960-ականներին գրականություն եկած երիտասարդ գրողներ, որոնց մի մասը գրել է հիմնականում մանուկ ու պատանի ընթերցողների համար (Խ. Հրաչյան, Ա. Շալյոն, Էդ. Ավագյան, Ռ. Մարուխյան, Կարեն Ա. Սիմոնյան, Ա. Պարսամյան), մյուս մասը նաև՝ մանուկ ու պատանի ընթերցողների համար (Ս. Խանգաղյան, Վ. Անանյան, Մ. Մարգարյան, Վ. Խեչումյան, Խ. Գյուլնազարյան, Վ. Պետրոսյան, Ռ. Հովսեփյան, Հր. Մաթևոսյան, Հովհ. Մելքոնյան, Մ. Մնացականյան և ուրիշներ):

Բացի մանուկ և պատանի ընթերցողներից հասցեագրված ստեղծագործություններից, վերջիններիս ստեղծագործություններից շատերը նույնպես մտել են մանկապատանեկան ընթերցանության շրջանակները՝ հաշվի առնելով նրանց ճանաչողական ու դաստիարակչական նշանակությունը, մատչելիությունը, անպաճույճ գրելաձևը, պատմական անցյալի ուշագրավ գեղարվեստականացումը: Այս տեսանկյունից հատկանշական են, օրինակ, Ս. Խանգաղյանի «Վարք Հարանց» շարքի

պատմվածքները, «Արաքսը պղտորվում է», «Վեց գիշեր» վիպակները, «Մխիթար Սպարապետ» վեպը, «Քարանձավի բնակիչները», որը, ինչպես Վ. Անանյանի «Հովազաձորի գերիները» վիպակը, պատանի ընթերցողների ամենասիրված ստեղծագործություններից է, Վ. Խեչումյանի. Խ. Գյուլնազարյանի, Հր. Մաթևոսյանի, Հովհ. Ղուկասյանի վեպերն ու վիպակները:

1960-1980-ական թթ. մանկապատանեկան արձակի թեմատիկ ու ժանրային բազմազանությունը

1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակն աչքի է ընկնում թեմատիկ ու ժանրային բազմազանությամբ: Գրողները որոնում են իրականության և պատմական անցյալի գեղարվեստականացման նոր եղանակներ, որովհետև ժամանակի ընթացքում մշակվում են աշխարհընկալման նոր հայեցակարգեր, ինչը ենթադրում է նաև, որ նրանք «անխուսափելիորեն» նորոգում են գրական ժանրերը՝ փոխելով նրանց ոչ միայն «ճակատը» այլև «հատակագիծը»¹:

Հասարակական-քաղաքական մթնոլորտի բարեփոխումները գրականությունն առաջադրեցին բովանդակային նոր լուծումներ, որոնց համար անհրաժեշտ էին նոր ձևեր, կառուցվածքի նոր մոդելներ, որովհետև «գրականությունը (ընդհանրապես արվեստը) ժամանակի ընթացքում փոխում է իր հագուստները. չի կարելի հին հագուստների հսկիչներ լինել, որքան էլ այդ հագուստները թանկ են մեզ համար ու սիրելի, միևնույնն է, մենք դասում ենք մեր մարմինները ծածկել նոր հագուստներով»²:

Մանկագիր գրողները, նաև նրանք, ովքեր գրում էին մանուկ ու պատանի ընթերցողների համար, անպայման հաշվի էին առնում ընթերցողների տարիքային յուրահատկությունները, աշխարհընկալման առանձնահատկությունները, հետևում էին մանուկ ու պատանի ընթերցողի կամքի ու անհատականության ձևավորման ընթացքին, թարմացնում էին նրանց պատմական հիշողությունը, անդրադառնում պատմական անցյալի՝ ներկայում թողած հետագծին, համադրում իրականն ու երևակայականը, ֆանտաստիկականն ու արկածայինը:

Ա) Իրականությունն արտացոլող ստեղծագործություններ

1960-1980-ական թվականներին մանկապատանեկան գրականությունը նույնպես հարստացավ իրականությունն արտացոլող տարբեր ժանրերի ստեղծագործություններով: Հրատարակվեցին պատմվածքների տասնյակ ժողովածուներ, վիպակներ և այլ ժանրերի ստեղծագործություններ, որոնք

¹ Սևակ Պ. Երկերի ժողովածու 3 հատորով, Եր., 1983, հ. 3, էջ 45:

² Էդոյան Հ. Ժանամակը և գրողը, «Գարուն», 1999, N 11, էջ 45:

արտացոլում էին տարիքային տարբեր խմբերի երեխաների առօրյան դպրոցում, ամառային հանգստի օրերին, պիոներական ճամբարում:

Մանկագիր գրողները երեխաներին ներկայացնում են տարբեր հարաբերությունների շրջանակներում, նրանց բնութագրում գործողությունների միջոցով: «Դվինի կարճ օրը» պատմվածքում Էդ. Ավագյանը պատմում է դպրոցահասակ մի տղայի մասին, որն ամառային հանգստի օրերին մեկնում է գյուղ: Գյուղի հասակակիցներից ոչ մեկին նա չի ճանաչում և իր հագուկապով, սովորություններով գյուղի հասակակիցների վրա թողնում է «մամայի բալայի» տպավորություն: Բայց հետզհետե ամեն ինչ հարթվում է, տղան դրսևորում է կամային հատկանիշներ, ընկերանում է իր հասակակից տղաների հետ և քաղաք է վերադառնում անմոռանալի տպավորություններով: Եթե սկզբնական շրջանում ամեն ինչ զարմանալի էր թվում նրան, ապա կարճ ժամանակ անց գյուղը նրան ներկայանում է իր շոայլ գույներով, հասակակից տղաների ընկերասիրությամբ, անմիջականությամբ: Քաղաքում նա երկար ժամանակ չի մոռանում արդեն գյուղի լուսաբացներն ու մայրամուտների, այգիների շոայլ գույներն ու մրգերի բուրմունքը: Պատմվածքներից շատերում երեխաներն իրենք են բնութագրում իրենց: Էդ. Ավագյանի «Վերադարձ» պատմվածքի պատանի հերոսը բնութագրում է իրեն, հորը, մորը. հոր մոտ ամեն ինչ կանոնակարգված է՝ աշխատանք, տուն՝ միշտ ճիշտ ու ճիշտ նույն ժամանակին, մայրը հոր հակապատկերն է՝ բարեսիրտ, հաճախ՝ բոնկուն, ինքը մտածում է, որ երջանիկ լինելու համար շատ բան պետք չէ մարդուն:

Մի շարք պատմվածքներում պատանի հերոսները փորձում են հասկանալ գոյի իմաստը: «Անցողիկ հասակ. մի աղջկա օրագրից» պատմվածքում Էդ. Ավագյանի հերոսը հաճախ է մտածում գոյության իմաստի մասին՝ «Ինչի՞ համար ենք ապրում, երբ վերջում բոլորն էլ մեռնում են»: Բայց վերջիվերջո գտնում է պատասխանը. «Ամեն վատ բան սկսվում է պարապությունից, ուրեմն՝ այդ պարապը պիտի լցնել սիրով»:

Միջին դասարանների աշակերտներին է հասցեագրված Հովհ. Ղուկասյանի «Անհանգիստ պատանեկություն», Շ. Թաթևկյանի «Կապույտ երկնքի ու կորած բարեկամության մասին», Խ. Գյուլնազարյանի «Օրերի ճանապարհը», Էդ. Ավագյանի «Մենք ապրում ենք Կոնդում» պատմվածքների ժողովածուները, վիպակները, կրտսեր դպրոցականներին հասցեագրված Լ. Բառնակյանի «Արցունքի կաթիլը»:

Բոլոր այս ստեղծագործություններում XX դարակեսի պատանիներն են, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրովի է ճանաչում աշխարհը, յուրովի պատկերացումներ ունի անցնելիք ճանապարհի մասին: Այդ պատկերացումների համապատկերում է ձևավորվում պատանի հերոսների անհատականությունը:

Բ) Անհատականության ձևավորման և կամային հատկանիշների մշակման ընթացքը

Գեղարվեստական գրականությունը մեծապես նպաստում է մանուկ և պատանի ընթերցողների անհատականության ձևավորման ու կամային որակների ամրապնդման ընթացքին, նրանց առջև բացում է որոնումների լայն հորիզոններ, մշակում աշխարհընկալման եղանակներ:

Ընթերցողների համար լայն հորիզոններ է բացում Էդ. Ավագյանը «Կորած գաղտնիք» պատմվածքների ժողովածուն (1985): Ժողովածուի «Հեռացող ոտնաձայներ» շարքի պատմվածքների նյութը հեղինակը վերցրել է դպրոցական կյանքից, երեխաների առօրյայից: Շարքի պատմվածքները ներկայացնում են երեխաների ուրախության ու տխրության պահերը, մանկական հոգսերը, որ մեծերի համար կարող են սովորական թվալ, բայց բնութագրական են նոր-նոր աշխարհը ճանաչել սկսող երեխաների համար, սիրո առաջին թոթովանքներն ու թրթիռները: Մեծ ճանապարհի սկզբում ամենակարևորը երազանք ունենալն է, ու այն իրականացնելու համար կամային հատկանիշներ դրսևորելը:

Նարեկի հայրը երկրաբան է և հետագա ողջ կյանքի համար անհրաժեշտ դասեր է տալիս որդուն. «Գիտե՛ս, ինչ բան է երազանքը, Նարեկ: Ամեն մարդ իր կյանքում երազանք պիտի ունենա» («Արագածի գագաթը»): Նա Նարեկին պատմում է, թե ինչպես է առաջին անգամ բարձրացել Արագածի գագաթը, ինչ ապրումներ է ունեցել՝ որդուն փոխանցելով վերելքի հրճվանքը:

«Հայրիկի նվերը» պատմվածքում հայրը որդուն՝ Վարուժանին, պատմում է իր մանկության մասին, որն անցել է պատերազմի դաժան տարիներին, երբ իրենք փոխարինում էին ռազմաճակատ մեկնած իրենց հայրերին ու ավագ եղբայրներին:

Մանուկ ընթերցողի համար աշխարհը սկսվում է իր տան բակից, տան մոտի բլրակից, որի գագաթից երևում է ամբողջ աշխարհը: Ութ տարեկան Սարոն դեռ չի բարձրացել բլրակի գագաթը. «Մեծ սարից երևում են Հնդկաստանը, Ճապոնիան, - հարցնում է նա մեծ եղբորը՝ Սուրենին. «Հնդկաստան, Ճապոնիա՛, չէ մի պոզեր, դրանք ինչ են որ, մեծ սարից ամբողջ աշխարհն է երևում: Մեծ սարից ամեն ինչ երևում է մեր առուն, ցանկապատը, բակը, ծառերը, երևում են մայրիկը, հայրիկը, մեր աքլորը: Մեծ սարից ամբողջ աշխարհն է երևում» («Ամբողջ աշխարհը»): Պատերազմի տարիների մանուկներին է ներկայացնում նաև Հր. Մաթևոսյանը «Մեր վագրը» ժողովածուում:

Գ) Պատմական անցյալի ու ներկայի սահմանագծին

1960-1980-ականներին հրատարակվեցին պատմական անցյալին ու Մեծ հայրենականին նվիրված բազմաթիվ պատմվածքներ, տասնյակ վիպակներ ու վեպեր, որոնց մեծ մասը հասցեագրված էին պատանի ընթերցողներին և

կարևոր նշանակություն ունեցան նրանց հայրենասիրական դաստիարակության գործում:

Ժամանակի տարբեր չափումներում գրողներն անդրադառնում էին մեր պատմության ողբերգական ու հերոսական էջերին, պատմական անցյալը ներկայացնում ներկայում թողած նրա հետագծի համապատկերում, ինչը շատ կարևոր է, որովհետև «Ժամանակի զգացողությունը տեսական վերլուծություն չէ, այլ կեցության անհրաժեշտություն: Ի՞նչ ենք ժառանգել անցյալից և ի՞նչ ենք ստուգվում է՝ գոյության իմաստն է սա ու ստուգվում է նաև անհատի քաղաքացիական հետագիծը հասարակություն, պետություն, հայրենիք հասկացություններում»³:

«Ի՞նչ ենք ժառանգել անցյալից և ի՞նչ ենք ստեղծում» ներկայում. ընդհանուր եզրակացությունն այս էր. անցյալը հանգրվանում է ներկայում, անցյալից դասեր քաղելը խիստ կարևոր է մատաղ սերնդի դաստիարակության համար:

Մանկապատանեկան ընթերցանության շրջանակները մտան հատկապես այն ստեղծագործությունները, որոնց հերոսները ընթերցողների հասակակիցներն են: Ճիշտ է, Ս. Խանգաղյանի «Մխիթար Սպարապետ», «Խոսեք, Հայաստանի լեռներ», Խ. Դաշտենցի «Խողեղան» վեպերը հասցեագրված չեն պատանի ընթերցողներին, սակայն նրանց հերոսները անմոռանալի տպավորություն են թողնում պատանիների վրա: Հերոսականության, կամքի և անհատականության ձևավորման հրաշալի օրինակներ են ցուցաբերում Ս. Խանգաղյանի պատանի հերոսները:

Երգնկայի Կաթակն գյուղի բնակիչներն ամրանում են Ակնովիտի լեռներում ու հերոսական դիմադրություն են ցույց տալիս թուրքական զորագնդերին և նրանց միացած ամբոխին: Լեռներում կին թե տղամարդ, մանուկ թե ծեր զինվոր են: Նրանց համար կարգախոս են դարձել Ներսեհ Չաուշի խոսքերը. « Լացացրեք նրանց, ուվքեր մեր աչքերից արյուն հանեցին»:

Վեպում վրեժխնդրության, ցասումի իսկական մարմնացումներ են պատանի հերոսներ Բենիամինը, Ջյունիկը, Ուլիկը, որոնք կարողանում են թափանցել թուրքերի բնակավայրերը և լուծել իրենց զոհված հայրենակիցների վրեժը: Վեպի պատանի հերոսներից է նաև Կուրբան-Ալի Մանուկը, ով «ծառայում է» թուրքական ոստիկանությունում և արժեքավոր տեղեկություններ հաղորդում լեռներում ամրացած ֆիդայիներին: Կուրբան-Ալի Մանուկը հետագայում անցնում է Արաքսը, ծառայության մտնում

³ Սարինյան Ս. Գեղարվեստական գրականության պատմականությունը, Եր; «Սովետական գրող», 1979, էջ 252:

Կարմիր բանակի շարքերում: Բուխարայի անապատներում բասմաչների գործակալները ճանաչում էին Էնվեր փաշային և լուծում իր հայրենակիցների վրեժը: Ավագների մեջ թավալվող Էնվերը դիմում է խորամանկության:

-Մի սպանիր ինձ: Ես քեզ կտամ Բեռլինի բանկերում ունեցածս ողջ դրամը: Նա մեկուկես միլիոն դոլար է:

-Բարի, սակայն ասացեք, Էնվեր փաշա, ես ի՞նչ պատասխան տամ մեկուկես միլիոն հայրենակիցներին անթաղ ոսկորներին, որ դա ևս քո ատամներով կրծոտելով կոտորեցիր: Ի՞նչ պատասխան տամ քո ձեռքերով ևս խոշտանգված Հայաստան հայրենիքին՝ պղծված Եփրատին: Եթե քո մեջ մարդ ասած մասունքից թեկուզ մի փշուր կա, ապա նման առաջարկ չպիտի անես ինձ: Հող գցիր բերանդ, Էնվեր փաշա, դու պիտի սատկես:

Հերոսականության փայլուն օրինակներ են ցուցաբերում նաև Ս. Խանգադյանի «Երեք տարի և 291 օր», Մ. Սարգսյանի «Կյանքը կրակի տակ», «Ճակատագրով դատապարտվածները», «Մերժանտ Կարոն», Խ. Դաշտենցի «Խողեղան», Մ. Գալշոյանի «Չորի Միրոն» ստեղծագործությունների հերոսները:

Արկածայինը, ֆանտաստիկականը, երևակայականը

1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակը հարուստ է նաև արկածային ու գիտաֆանտաստիկական ստեղծագործություններով: Այդ տասնամյակներում լույս տեսան Ս. Խանգադյանի «Քարանձավի բնակիչները» (1961), Ա. Շալոբանի «Տիեզերական օվկիանոսի կապիտանները» (1986), «Սպիտակ ստվերների աշխարհում» (1963), Կ. Ա. Միմոնյանի «Թափառող մոլորակ» (1961), «Կրկես լուսնի վրա» (1961) և տասնյակ այլ արկածային ու գիտաֆանտաստիկ ստեղծագործություններ:

Պետք է արձանագրել, որ արկածային ստեղծագործություններն անչափ կարևոր են պատանի ընթերցողների ճանաչողության ընդլայնման ու դաստիարակության համար: Դրանք ոչ թե սոսկ արկածներ են ներկայացնում, այլ բնության գաղտնիքների բացահայտումներ են: Ս. Խանգադյանի «Քարանձավի բնակիչները» վիպակի պատանի հերոսները բարոյականային բարձր որակներ են ցուցաբերում անչափ դաժան պայմաններում, դրսևորում են համառության, հաստատակամության, աշխատասիրության, մարդու անսպառ կարողությունների դրսևորման իսկական օրինակներ:

Դժվարություններին նրանք կարողանում են դիմակայել միմյանց օգնելով ու սատարելով և, որ ամենակարևորն է՝ հավատ ներշնչելով:

Պատանի ընթերցողները ընկերասիրության, հաստատակամության, կամային բարձր որակների դրսևորումների կարող են հանդիպել Խ. Գյուլնազարյանի «Մեռած աշխարհի ակամա բնակիչները» (1968),

«Մինանտրոպ-պիտեկանտրոպ» (1978), «Հետքեր գետնի վրա և գետնի տակ» (1984) ստեղծագործություններում:

Գիտաֆանտաստիկական ստեղծագործությունները կարևոր են պատանի ընթերցողների երևակայության զարգացման, տիեզերական գաղտնիքներին հաղորդակցվելու, իրականի ու երևակայականի համադրման, բնագիտական առարկաների մեջ խորանալու և մի շարք այլ առումներով:

Ընթերցողը մտովի ճանապարհորդում է գիտաֆանտաստիկական ստեղծագործությունների հերոսների հետ տարբեր մոլորակներում, առնչվում գիտության ու տեխնիկայի նվաճումներին, միով բանիվ՝ ընդլայնում է իր մտահորիզոնը, իրեն պատկերացնում այդ ստեղծագործությունների հերոսների կողքին:

Ընդհանրացնենք՝ ամսագրային հոդվածի սահմաններում, բնականաբար, հնարավոր չէ ներկայացնել նորագույն շրջանի (1960-1980-ական թթ.) մանկապատանեկան արձակի ողջ համապատկերը, քննության առնել որպես կայացած համակարգ: Այդ իսկ պատճառով սույն հոդվածում փորձել ենք համառոտ ներկայացնել առաջընթացի ընդհանուր միտումներն ու օրինաչափությունները:

Թեմային ավելի ծավալուն, հանգամանալից կանդրադառնանք առանձին գրքով:

Եզրակացություն

«Նորագույն շրջանի (1960-1980) հայ մանկապատանեկան արձակի առաջընթացի միտումներն ու օրինաչափությունները» թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում արել ենք մի շարք եզրահանգումներ:

1. Անհատի պաշտամունքի հաղթահարումից հետո առաջընթացի նոր հուն մտան նաև գրական-գեղարվեստական զարգացումները: Գրականությունն աստիճանաբար սկսեց հաղթահարել նախորդ տասնամյակների գաղափարախոսական ու թեմատիկ արգելքները: Մթնոլորտային բարեփոխումներն իրեն ազդեցությունն ունեցան նաև մանկապատանեկան գրականության, որը, անտարակույս, ընդհանուր գրականության անբաժանելի մասերից մեկն է, ինչը նշանակում է, որ նրա խնդիրները, առաջընթացի միտումներն ու օրինաչափությունները պետք է լուսաբանել գրական-գեղարվեստական զարգացումների ընդհանուր համապատկերում:
2. 1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակն աչքի է ընկնում թեմատիկ ու ժանրային բազմազանությամբ, գրողների հետաքրքիր որոնումներով:

Հաղթահարելով թեմատիկ սահմանափակումները՝ գրողները որոնում էին պատմական անցյալի ու ներկայի գեղարվեստականացման նոր եղանակներ ու մոտեցումներ: Պատմական անցյալից գեղարվեստականացվում էին այն դեպքերն ու իրադարձությունները, որոնք նույն կամ նման ձևով շարունակվում էին ներկայում, աչքի ընկնում ճանաչողական ու դաստիարակչական նշանակությամբ:

3. 1960-1980-ական թվականներին լրջորեն փոխվեցին նաև մատաղ սերնդի կրթության ու դաստիարակության նկատմամբ պատկերացումները, մշակվեցին նոր եղանակներ ու մոտեցումներ: Այդ տասնամյակների մանկապատանեկան գրականության հաջողությունները պայմանավորված էին նաև գրողների՝ մանկավարժահոգեբանական գիտությունների նկատմամբ ցուցաբերվող հետաքրքրությամբ: Գրողները սկսեցին կարևորել ընթերցողների տարիքային ու հոգեբանական զարգացման առանձնահատկությունները: Գրականությունն փոխեցին նոր կերպարներ, որոնք զգալիորեն տարբերվում էին նախորդ տարիների իրենց հասկակիցներից. ավելի տեղեկացված էին աշխարհի անցուղարձից, ունեին անձնականի ու ներանձնականի վերաբերյալ իրենց յուրահատուկ պատկերացումները:
4. 1960-1980-ական թվականների մանկապատանեկան արձակն աչքի է ընկնում ոչ միայն թեմատիկ ու ժանրային բազմազանությամբ, այլև ձևակառուցվածքային յուրահատկություններով, պատումի անպաճույճ ոճով:

Օգտագործված գրականություն

1. Ավագյան Էդ., Մենք ապրում ենք Կոնդում, Եր., 1965:
2. Ավագյան Էդ., Կորած գաղտնիք, Եր., 1985:
3. Գյուլնազարյան Խ., Մեռած աշխարհի ակամա բնակիչները, Եր., 1968:
4. Գյուլնազարյան Խ., Հետքեր գետնի վրա և գետնի տակ, Եր., 1984:
5. Խանգաղյան Ս., Երեք տարի և 291 օր, Եր., 1972:
6. Խանգաղյան Ս., Խոսք, Հայաստանի լեռներ. Եր., 1976:
7. Խանգաղյան Ս., Քարանձավի բնակիչները, Եր., 1979:
8. Սարինյան Ս., Գեղարվեստական գրականության պատմականությունը, Եր., 1979:
9. Միմոնյան Կ., Թափառող մոլորակ, Եր., 1961:
10. Միմոնյան Կ., Կրկես լուսնի վրա, Եր., 1961:
11. Սևակ Պ., Երկերի ժողովածու 3 հատորով, հ. 3, Եր., 1983:
12. Շայբուն Ա., Սպիտակ սովերների աշխարհում, Եր., 1963:
13. Շայբուն Ա., Տիեզերական օվկիանոսի կապիտանները, Եր., 1986:

**Тенденции и закономерности развития детской и юношеской прозы
новейшего периода (1960-1980-е гг.)**

Заключение

Ключевые слова и фразы: рассказ, роман, жанр, далекое и недавнее прошлое, беспокойная юность, мир грез, стеклянный город, золотая пуговица, реальное и мифическое, традиционное и инновационное.

При изучении темы «Тенденции и закономерности развития армянской детской и юношеской прозы новейшего периода (1960-1980-е годы)» мы пришли к ряду выводов:

1. После развенчания культа личности литературно-художественное развитие также вступило на новый путь развития. Литература постепенно стала преодолевать идейные и тематические преграды предшествующих десятилетий. Реформы коснулись и детской литературы, которая, несомненно, является одной из неотъемлемых частей общей литературы, а значит, ее проблемы, направления и закономерности развития должны освещаться в общем контексте литературно-художественных исследований.
2. Детская проза 1960-1980-х годов отличается тематическим и жанровым разнообразием, интересными творческими поисками писателей.

Преодолевая тематическую ограниченность, писатели искали новые пути и подходы к описанию исторического прошлого и настоящего. Из исторического прошлого эстетизировались те события и страницы истории, которые продолжали повторяться в настоящем и отмечались своим познавательным и воспитательным значениями.

3. В 1960-1980-е годы кардинально изменились представления об образовании и воспитании подрастающего поколения, были разработаны новые методы и подходы.

Успех детской и юношеской литературы этих десятилетий был обусловлен также интересом писателей к психолого-педагогическим наукам. Писатели стали выделять особенности возраста и психологического развития читателей. В литературу вошли новые персонажи, существенно отличавшиеся от ровесников прошлых лет: они более информированные о мировых событиях, имели присущие им личностные и внутриличностные представления о мире.

4. Детская проза 1960-1980-х годов отличается не только тематическим и жанровым разнообразием, но и структурными особенностями, незамысловатым повествовательным сюжетом.

**The Modern Period's (1960s-1980s) Tendencies and Measures of the Progress
of Armenian Children's Prose**

Conclusion

Keywords and phrases: short story, novel, genre, distant and recent past, troubled youth, dream world, city of glass, golden button, the real and the mythical, the traditional and the innovative.

During the study of the topic “The Modern Period's (1960-1980s) Tendencies and Measures of the Progress of Armenian Children's Prose” we made a number of conclusions.

1. After overcoming the cult of the individual, literary-fictional developments entered a new direction of progress. Literature gradually began to overcome the ideological and thematic barriers of the previous decades. Atmospheric reforms also had their impact on children's literature, which is, without a doubt, one of the integral parts of general literature, which means that its problems, trends and patterns of progress should be covered in the general overview of literary-fictional developments.
2. Children's prose of the 1960s-1980s is notable for its thematic and genre diversity, interesting searches of writers. Overcoming the thematic limitations, the writers were looking for new ways and approaches to fictionalize the historical past and present. From the historical past those incidents and events were fictionalized, which continued in the same or similar form in the present and were distinguished by cognitive and educational significance.
3. In the 1960s-1980s, ideas about the education and upbringing of the younger generation were also seriously changed, new methods and approaches were developed. The success of children's and youth literature of those decades was also due to the interest shown by writers in pedagogical and psychological sciences. Writers began to emphasize the features of the readers' age and psychological development. New characters were brought to literature, which were significantly different from their peers of previous years: were more informed about world events, had their own unique ideas about the personal and the intrapersonal.
4. Children's prose of the 1960s-1980s stands out not only for its thematic and genre diversity, but also for its form-structural peculiarities, uncomplicated narrative style.

Խմբագրություն է ուղարկվել 08.12.2022թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 25.12.2022թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ